

midőn a középiskolában előadott tantárgyak tanításához ethikai szempontból szól hozzá.

E tantárgyak közül különösen az állat- és növénytan, az anthropologia, ethnographia, mineralogia, geologia, chemia, természettan, mathesis, történelem, nyelvtan, logika, aesthetika és végül az egészségtan ama tantárgyak, melyek ethikai szempontból az összes tanulók jellemének képzésére kihasználhatók és erre vonatkozólag szerzőnk igen talpraesett és helyes megjegyzéseket és elveket fejteget. Nem követhetjük a szerzőt minden tantárgy fejtegetésében, hanem minden szaktanár saját tantárgyára nézve megtalálja a kellő útbaigazításokat. A füzet «Politzer és Társa» budapesti könyvkiadónál 40 fillérért megszereshető.

tj.

Külföldi lapokból. (1. A középiskolai tanítás tudományos munka. — 2. A tanárok elméleti pæd. előkészítése. — 3. A bölcsészet a középiskolában. — 4. Néptanítók az egyetemen. — 5. Pædagogia az egyetemen.)

1. Neue Jahrbücher für Pädagogik X. 6—7. f. *Paul Worms* a tanárok tudományos munkásságáról szólva nagyon hangoztatja, hogy a középiskolai tanárnak tudományosnak kell lennie, de elvileg tagadja, hogy ezt kiadott munkákkal kellene bizonyítani. A felsőbb osztályokban tanításra való előkészülés oly igazán tudományos munka, hogy a kinek a tudomány és tudományos munka iránt nagy érzéke nincsen, az e feladatra nem is való. Nagyon érzik ezt, a kik nemcsak a módszeren lovagolnak. Köteteket írhatni az így felmerülő kérdésekről, ha idő marad reá. Azután jó a másik kérdés: miképen kell előadni a dolgot? Hivatkozik az egyoldalú módszeres képzés okozta bajokra, a miket tavaly *Matthias* is emlegetett s hangoztatja — úgy látszik, nem lehet eléggé ismételni, — hogy a módszernek az oktató személyiségében kell megtestesülnie, ha tanult is e tekintetben is mástól. A tanítás philosophiai, közelebbről lélektan tudást és képességet kíván meg: a gyakorlati philosophiában, lélektanban teljesen otthonosnak kell lennünk és pedig mindig inkább. A tanár mindennapi munkája a tudós munkája; másként nem teljesítheti kötelességét, ez ad neki tekintélyt az iskolában és azon kívül. De határozottan nem a tudományos munkák kiadása a fő, hanem az a kérdés: miképen alkalmazza valaki a hivatás teljesítése közben a tudósságát? Az irodalmi munka kinél-kinél attól függ: 1. a kötelességet lelkiismeretesen teljesítve, marad-e erre idő és erő, 2. csak az írjon, a ki valóban jól tud írni. Paulsennel ellentétben nem a tudományos irodalmi munkálkodás érdekében kívánja a kötelező tanítási órák leszállítását, hanem azért, hogy

lehesen a tanárnak hivatása érdekében a tanításra tudományosan előkészülnie, mert a hivatásnak mellékessé válnia nem szabad. A sok gyűlésezés is időt rabol. Worms így végzi: Az igazi kötelességtudó középiskolai tanárnak természetesen kell tudományos munkát folytatnia. Tevékenysége a tudósokhoz tartozását teljesen bizonyítja, e célból irodalmi munkásságra nincsen szüksége. Régebben nagyobb mértékű volt a tanárok irodalmi működése; ezt a tanítás módjának és céljának, meg az előkészülésnek a maitól különböző volta magyarázza, de a hivatással járó kötelességek szaporodása is. Lehet e tárgyról sokféle oldalról vitatkozni, de eldönteni nem könnyű s nem is szükséges, mert ebben is a tanár egyénisége határoz.

★

A tanárok tudományos munkássága a tanárság színvonalának a kérdése is, akár az irodalmi működés, akár a Worms értelmezése alapján állunk. E tekintetben érdekes az a folyton élénkülő tanakodás: milyen szerepe legyen a középiskolában a philosophiának s ehhez járul a másik: milyen befolyást kell engedni ugyanennek a tanárképzésben?

2. N. Jb. für Päd. X. 5. füzetében *B. Frenzel* egy régebbi cikkel vitatkozva arról beszél, vajjon szükséges-e a tanároknak lélektant és bölcsészetet tanulniok. A tapasztalati lélektannak a tanítás gyakorlatában nagyon csekély jelentőséget tulajdonít; csak akkor ismeri el ennek gyakorlati értékét, mikor beteges jelenségekről van szó. Még az elfáradásra vonatkozó kísérletekre sem ad sokat, hiszen úgyis minden tanító tudja, hogy a hatodik tanítási óra már alig lehet eredményes. A tanárok philosophiai kiművelésére ellenben a legnagyobb gondot kellene fordítani: minden embernek szüksége van a bölcsészi felfogásra, a tanárnak különösen; épen azért azt sem szereti, hogy a középiskolában csekély tér jut a philos. propædeutikának, bár ennek az önáló tárgyak sorából kiesése épen nem menti fel a tanárokat a komoly bölcsészeti tanulmányoktól. Óhajtja, hogy minden tanárjelölt vizsgálatot is tegyen ezekből. Csak alapos tanulmány következtében hatja át bölcsészi szellem a tanító egész munkáját. A philos. felfogás minden szakban szükséges, csak így taníthatjuk a vallástant, így lehet megsejtenni a fiúkkal az ókor u. n. szellemét, a mit ma némelyek a reáliákkal egyezőnek tartanak, az ilyen tanár értetheti meg a rómaiak lassan, de állandóan erősödő nemzeti nagyságát. Az ilyennek lehet alapos élet- és világfelfogása, a mi nélkül nincs mértéke az ókor megítélésére s a mi nélkül a tanítás csak történeti lesz, benső érdeklődés felkeltése nélkül. Az új porosz tanterv is megkívánja az egyes tárgyak között az összhangot: e kívánságnak is csak a bölcsész gondolkodású tanár tehet eleget. Ez a világról és életről szóló egységes felfogással vonatkozásban tanítja tárgyát s így lesz az oktatás igazán értékes. A phi-

Philosophia ad a tanításnak tartalmát s hiányát a módszer nem pótolhatja. Ha nem külön tárgyként is, de a szaktárgyak keretében ott van a középiskolában a bölcsészet. Fontos, hogy a tudományos lélektanba és ezzel kapcsolatban az ismeretelméletbe bevezetést nyerjen mindenki, a ki majd tudományos tanulmányokkal akar foglalkozni. A philos. belátásra való rávezetést lehetetlen egészen az egyetemre bízni; a bölcsészet s kivált az ismeretelmélet ismeretére minden gondolkodó embernek szüksége van. Csak úgy lehet ismét vallásossá a nép, ha minden emberrel saját gondolkozása érteti meg a legtöbb vallási eszme logikai jogosultságát, sőt szükségét s ha ez nem engedi, hogy a külsőség rabszolgája legyen. Szükséges a legfelső osztályokban a bölcsészet, a középiskolai tanulás e betetőzése, hogy a tanuló a mai élet- és világfelfogásnak nagyjában való megismerése által a gondolkozás, érzés és akarat egységéhez juthasson. Ezért minden tanárnak philosophusnak kell lennie; nevelői hatása a felső osztályokban teljesen philosophiai tanulmányaitól függ, feltéve, hogy azokat komolyan és alaposan folytatta s nincs benne semmi, a mi e hatást zavarhatná. A pädagogika a legmagasabb értelemben véve alkalmazott philosophia s mivel senki sem lehet philosophus alapismeretek nélkül: azért közvetve a tapasztalati lélektan tanulmányozása is hasznára válik a tanárnak.

*

Lehrproben und Lehrgänge 1903. I. Érdekes czikk van A. Gille-től arról, hogy a bölcsészetnek mint külön tárgynak kell-e helyet adni a középiskolán, vagy mint elviek kell ennek az egész oktatást áthatnia. Ha a philos. propædeutika a tanításnak alapelve, de maga nem külön tárgy, akkor nem külön megterhelés, nem kell a miatt sem aggódnia, hogy eredmény elérésére nincsen idő. Hosszú fejtegetésének az a lényege, hogy a philosophiai tárgyak közül a logikát és lélektant minden tanárnak ápolnia kell, ezért szükséges az egyetemen a mainál különb bölcsészeti és kivált lélektani tanulmányokat végezniök. Az egyet. hallgatóknak biztos természettudományi alapon kell állaniok, ez ad szilárd talajt a lábok alá, hogy ne építsenek magoknak csupa fogalomból és eszméből a világtól távol eső metaphysikai légvárat. E feltétellel a még ezután létesítendő főiskolai pädagogikának az a feladata, hogy a fiatal emberben a philosophiai és psychologiai tanulmányok iránt azzal keltsen érdeklődést, hogy felfogásához alkalmazza ez új tanokat s gondolatvilágával és élete céljával sokszorosan egybekösse. Ha, a mint némelyek állítják, a lélektan nem fejlett is még annyira, hogy a nevelés tudományát rá lehetne alapítani: az ilyen tanulmányok segítenek a tanuló és tanító között a helyes viszonyt megteremtetni, s a gyermeki lélek megfigyelésére késztetnek. Alapos pädagogiai tanulmányoknak kell amazokkal összekötve lenniök, sőt a lélek-

taniakat megelőzniök; ez uton lehet helyesen felfogni a lélektan jelentőségét az iskola életében. Lehet, hogy egyedül helyes pæd. rendszer nincsen, hogy p. o. a Herbarté nem mindig helyes lélektani nézetekből származik s erkölcsi célja állami szempontból nagyon is egyoldalú és hogy (a mi még igazabb) Ziller és ennek tanítványai a művelődéstörténeti fokozatok didaktikai mesterkedéseivel és az érzületi anyag kevergetésével az igazi lényeket mindinkább eltakarták, sőt arról is meg lehetünk győződve, hogy általánosan érvényes pædagogiai tudomány sem lehetséges — az elméleti pædagogusokkal való foglalkozás mégis nagyon gondolkodásra indít minden leendő tanárt, életére hatással van s a szak szűk köréből magasabbra emeli. A neveléstudománnyal való általánosabb foglalkozás megszüntetné a nézetek nagyon sokféle voltát, mert sok módszeres vitakérdés egyszerűen a nevelés elé tűzött célból következtetve eldönthető. A célt illető eltéréseket meg alaposabb philosophiai tanulmány nagyon csökkenthetné. A korszellem egyik áramlata azonban nem kedvez az egységes nevelési célnak, panaszkodik, hogy az iskola tücczat-embereket nevel és nem személyiségeket. Gille minden nevelés főcéljának a munkaösztön és a munkára alkalmasság kifejlesztését tartja. Az összeség érdeke, hogy a tömeg, az átlag emelkedjék körülbelül egyenlő műveltségi fokra. A vezetésre hivatottak magok is megtalálják útjokat. Alapos bölcsészeti s kivált pædag. pszichologiai tanulmány összekötő kapocs lenne a sok szak miatt szétváló középiskolai tanárság között; abból nő ki az állás megbecsülése, a hivatás lényegének felismerése. Ilyen előkészítés a cél elérésének legfőbb biztosítéka. E cél kívánja a philos. propædantikát az iskolában: neveljünk olyan nemzedéket, melyben a tudás mellett a szellemi képesség is kifejlődött, melyben a gondolkodás élessége a tág látókörrel egyesül s a mely a napi örömök és gondok miatt az élet nagy gondolatairól sem feledkezik meg.

Gyakran hangoztatják mostanában a német lapok az elméleti pæd. előkészülést: lehet, hogy többet írva mint olvasva, nem mindenik veszi észre másnál ugyanazt a kívánságot, de az is lehet, hogy nagyon érzik az ilyen előkészülés szükséges voltát s azért hangzik ez fel annyiszor. Mindenképen jó volna, ha eredménye lenne, mert a pæd. elmélet nem tartozik a nagyon szürkék közé s ennek nem szabad és helyesen felfogva nem is lehet a gyakorlatban túltengenie. Irányító alapként azonban minden tanítónak szüksége van reá. Nem lehet olyan könnyen elfogadnunk Gillenek azt az állítását, hogy általános érvényű neveléstudomány nincsen. Épen úgy véljük, hogy a neveléstudománynak igen is van egyetemes, általános célja, melyet az illető elmélkedő mindenki-re alkalmaz, melyből az egyes nemzetek, korok, társadalmi rétegek, iskolák és egyesek szempontjából a külön, szűkebben értett cél levezethető; különben.

nem is adhatna a neveléstudománynyal foglalkozás szélesebb látókört: nem is volna még annyira sem tudomány, a mennyire eddig annak tartják. Egészen más kérdés, hogy az általánosan kitűzött célt hányan fogadják el, illetőleg hányan fogják fel s milyen roppant nagy többség fut a közeli cél felé. Ettől a gyakorlati kérdéstől nem függ a neveléstudomány általános érvényessége, legfeljebb az érvényesülése.

3. A most említettek között két cikknek a tárgyával rokon dr. G. Schneider fejtegetése: «A bölcsészet tanítása a középiskolában» (Zeitschrift für das Gymnasialwesen 1903., 2—3.). A bölcsészeti oktatás szükséges voltát bizonyítja a német gymnasiumok történetével, idézi 1862-ből a porosz közokt. miniszter rendeletét, mely a bölcsészeti előtant melegen ajánlja az iskoláknak. 1882-ben megszűnt ez mint kötelező tárgy, bár a tanterv elismeri, hogy a gymnasiumi tanulókat nagyon jó a bölcsészeti tanulmányok szükséges voltáról meggyőzni s hogy kivált a logika és a tapasztalati lélektan főpontjainak illetén felhasználása a legfelsőbb osztályban lehetséges; elismeri ez a tanterv azt is, hogy más tantárgyak a bölcsészeti előkészítést támogatják, de nem pótolhatják. Még sem maradt kötelező tárgy, mert a képesített egyének csekély száma miatt kívánni sem lehetne, hogy minden gymnasiumban tanítsák. Az igazgatók ítéletére bízták azért, hogy hol lehet tovább is tanítani. 1892-ben pedig «a gyakran nagyon eredménytelenül tanított bölcsészeti előkészítést mint külön feladatot» kihagyja a tanterv, pótlásul általános fogalmak vagy eszmék fejtegetését tartva szükségesnek. Megengedi azonban, hogy a hol van alkalmas tanár, az ott a felső osztályban tanítsa. Egyik helyen tehát kizárja, a másikon ismét bebocsátja a bölcsészeti előtant ugyanaz a tanterv. Az 1901. tanterv is két helyen szól róla, melyekből kiderül, hogy e tárgyat nem csak kívánják, de szükségesnek is tartanak, ha némely iskolában a viszonyok (t. i. a tanárok) miatt nem volna lehetetlen. Azért mégis kívánják más tantárgyakkal kapcsolatban, sőt magas feladatokat is tűznek eléje. Ott van az általános fogalmak fejtegetése. Ez egyenesen a bölcsészetbe visz. A *philosophia* jelentéséből kiindulva végig megy Schneider egész során olyan fogalmaknak, melyek fejtegetése szükséges, 1. hogy a tanuló a beszédet, a tudomány és a műveltek nyelvét megértse, 2. mert e fogalmak nagyrésze a világról és az életről való felfogásunkra nézve nagy jelentőségű, 3. gyakran olvassuk és használjuk e fogalmakat s így meg nem értésök káros következménye a bizonytalan és téves képzetek lesznek, meg nem értett szavak használása a felületességet és a gondolkodás hiányát növeli. Ide járul, hogy csak akkor érthetjük igazán a fogalmakat, ha eredetöket megkeressük. Így sejtelve lesz a tanulónak a tudomány keletkezéséről s mivel e fogalmak nagyrészt a görög philosophiából származnak, ennek a tudomány fejlődésében való-

jelentőségét is gyaníthatják. A logikai fogalmakkal való összefüggés nyilvánvaló. Csak az tudhatja, hogy mi a tudomány, tudományos gondolkodás és munka, a ki a logikát, a tudomány alapját ismeri. Ezt pedig már az iskolában meg kell ismerni, ha az egyetemen szükség van rá. Csak így ismerheti meg kiki a tudományok összekötő kapcsát. Ezért a logikai alapfogalmak összefüggő tanítása szükséges. A lélektani fogalmak legnagyobb részére is gyakran akadunk, helyes megértésök szintén szükséges. Rá kell vezetnie az iskolának az ifjakat a lelki jelenségek megfigyelésére, meggondolására, megértésére, hogy így embertársaikat megérthessék és igazságosan méltányolhassák, hiszen a középiskolai tanulók lesznek majd a társadalom és állam vezetői. Nehézség van, de azért a lélektan összefüggő tanítása is szükséges. Felállítja Schneider a tételt: «A középiskolának kötelessége, hogy a logika és lélektan alapfogalmainak előkészítő tanításával a bölcsészetbe bevezessen.» Ezenkívül metafizikai, bölcsészettörténeti és esztetikai megjegyzések hozzátartoznak az előkészítő oktatáshoz. A bölcsészetnek minden ifjú későbbi tanulmányaiban nagy jelentősége van, e nélkül a nemzet tudományos művelődése kárt vall s nincs meg egy nevezetes gátja a materiális világfelfogásnak. A bölcsészeti tanulmányok azonban nem virulhatnak az egyetemen, ha a középiskola az ifjakat arra elő nem készíti.

Bőven fejtegeti ezután, hogy a tantárgyaknak milyen feladatok van a bölcsészeti előkészítésben s mennyi alkalmok van erre. A porosz tanterv azt a feladatot tűzi az egész előkészítés elé, hogy a dolgok logikus tárgyalását és spekulatív felfogását erősítse s a tanulókhöz mért módon igyekezzék kielégíteni korunknak azt a szükségletét, a mely a tudás legkülönbözőbb ágainak eredményeit egységes világnézetté kívánja egyesíteni. Éppen ezért a tanuló előtt soha sem szabad a bölcsészeti előtannak valami különálló tárgynak látszania, hanem meg kell győződnie arról, hogy tudományos munkának a legcesekélyebb mértékéhez is szükség van erre. Az egyes tárgyakra, írásbeli dolgozatokra kiterjedő fejtegetése végén azt a meggyőződését mondja ki Schneider, hogy a tárgyalás bölcsészeti módja kiválóan alkalmas a középiskolai tárgyak között az összefüggés létesítésére.

Nem először emlékezünk meg e helyen a bölcsészeti előkészítésről. Majdnem előre megmondható, hogy a sok tanácskozásnak előbb-utóbb a bölcsészeti előtannak a tantervbe iktatása lesz a vége Németországban is. Nálunk (bár erről nem igen vesznek tudomást odakinn) ez meg van, a mint a tanárok általános pæd. előkészítése is szervezettebb, mint a nemeteké. Azért mégis figyelmünkre érdemes mindkét mozgalom, mert azt a kérdést veti fel számunkra: a mi középiskoláink bölcsészeti előtana, a mi tanáraink általános pædagogiai és philosophiai előkészítése való-

sággal is megfelelő-e? E tekintetben az idézettek némiképen útbaigazítanak; fejtegetés itt nem feladatunk.

*

4. A német néptanítók évtizedek óta foglalkoznak a pályájokra való előkészítés módosításának gondolatával s az utóbbi években sűrűn láthattunk erre vonatkozó dolgozatokat. A német tanítóegyesület megbízásából kiadott *Die deutsche Schule* idei első számában az iskolai felügyelet kérdése mellett a néptanítók és az egyetem viszonyát tűzi ki megvitatásra a szerkesztő. A tanítóképzés kérdését ezzel állandóan összeköti. A szászországi tanítók 1865 óta járhatnak az egyetemre; e jog kivívása most a többi, kivált a porosz tanítók célja. Az Allg. Deutsche Lehrerversammlung 1902 pünkösdjén Chemnitzben volt egyik-ülésén *Rehmke*, a greifswaldi philosophus szólott e tárgyról, ellene nyilatkozva annak, hogy az egyetemen tanítók számára pädagogiai seminariumokat létesítsenek, mert félti az egyetem tudományos magaslatát a gyakorlat embe-reitől. E beszéd nyomán nagy vita folyik. Maga *Rehmke* a Hoensbroech-féle folyóiratban (Deutschland) hosszabb munkálatot közöl «A néptanító az egyetemen» czímmel, *Die deutsche Schule* 1902. novemberi számában pedig (Meine Chemnitzer Rede im Feuer) a szaklapok nyilatkozataival foglalkozik, ismételve benne, hogy az egyetem lényegében nem szakiskola s újból elutasítva az egyetemtől a módszerrel foglalkozó pädagogiai gyakorlati seminariumokat. E pontra nézve különösen ellenmondást mutat ki *Rehmke* szavaiban *Muthesius*, a weimari tanítóképző igazgatója (*Pädagogische Blätter* 1903., 1.). Teljesen szemben áll *Rehmke*-vel *Rein*, a ki többször fejezte már ki azt a kívánságát, hogy az egyetemen pädagogiai seminariumokat, a neveléstudomány számára rendes tanszékeket állítsanak. A *Hilfe* 1903-ra szóló évkönyvében («Patria») megkülönbözteti a tanítóknak az egyetemen képzésére vonatkozó kívánságot attól, a mely csupán a már okleveles tanítók továbbképzésére szeretné az egyetemet megnyitni. Négy pontba foglalja össze javaslatait. I. Engedjék meg törekvő és derék okleveles néptanítóknak az egyetem látogatását. Legalább két évi hallgatás után vizsgálat fejezhetné be az egyetemi tanulmányokat, a mint Leipzigban és Jenában történik. Az ilyen tanítókat kell tanítóképzéssel megbizni, igazgatóvá, felügyelővé stb. tenni. Hogy a tovább tanuló tanító népnevelő hivatásától el ne szakadjon, legyen minden egyetemen a neveléstudomány számára önálló tanszék seminariummal és gyakorló iskolával, a mint most Jenában van. II. Az egyetem tartson előadásokat a néptanítók számára, a téli félévben szombaton délután. Így van ez Jenában 1898 óta. III. Rendezzen az egyetem a nyári félévben szünidei tanfolyamot, a melyen néptanítók

részvehessenek, a mint Jenában 1859 óta történik. IV. Az egyetemi tanárok tartsanak a környéken levő városokban néptanítók számára tanfolyamokat, a milyenek több év óta a thüringiai városokban vannak. Ugyane tárgyról ír röviden a *Die deutsche Schule* 1903. II. füzetében Rehm-kének felelve. Ebből érdekes, hogy mi feladatot tűz Rein az egyetemre lépő néptanító elé: 1. Mélyedjen el a neveléstudomány elemeibe, az erkölcsstanba és lélektanba. Ezzel magától belejut a bölcsészet történetébe. 2. Fogja fel a neveléstudomány történetét és rendszerét bizonyos magasabb, egységes nézőpontból. 3. A szellem és test szoros összefüggésének felismerése az élettan és egészségtan tanulmányozására indítja. A mi e pontokban van, azzal minden nevelőnek tisztában kell lennie, bármely fokon tanítson is. Ugyanitt hangsúlyozza Rein újra, hogy az egyetemen létesítendő pædag. seminariumhoz «das practische Übungsfeld»: a gyakorló iskolát is oda kell csatolni; csak így lehet szerinte eredménye az egyetemen folyó neveléstudományi tanulmányoknak.

Andreae, tanítóképző igazgató is úgy fogja fel (*Die Deutsche Schule*, 1903. I.), hogy ma csak az lehet a kívánság, hogy *lehessen* az egyetemre mennie annak a néptanítónak, a kinek kedve és módja van erre. Történeti alapon mutatja be ez ügy fejlődését. Kívánja a tanítók egyetemi tanulmányai végére a vizsgálatot, alapos neveléstudományi tanulmányokat, a bölcsészet főkérdéseiben való elmélyedést. Azoknak pedig, a kik tanítóképzőintézeti tanárok akarnak lenni, legyen kötelező az egyetemi tanulmányozás. Nem felejtkezik meg *Andreae* az elvi és gyakorlati ellenvetésekről sem; melyeket e javaslatok ellen emelni lehet. Első kifogás lehet, hogy az egyetemen is járt néptanító a nagyobb műveltséggel majd nem nyugszik meg néptanítói hivatásában s így közvetve árt a népiskolának. *Andreae* szerint ez csak akkor állana meg, ha ezt a mozgalmat mesterségesen szítanák a tanítók között s nem volna természetes fejlődés eredménye, meg ha nem volna az egész műveltség jobb a félműveltségnél. Nem lehet szerinte azt sem mondani, hogy vagy teljesíti a tanítóképző a hivatását s akkor rendben vagyunk, vagy hiányai vannak s akkor azokat kell pótolni. Ha a magasabb, egyetemi továbbművelés csak egyesek szükséglete, akkor a hatóságnak nincs miért beleszólania. Csakhogy *Andreae* ezt így nem fogadja el, ez a tanítói rendnek életkérdése, évszázados fejlődés ezt az irányt jelöli ki. Ettől függ, hogy milyen körből kerülnek majd ezután a tanítók. Nem a fizetés, hanem e törekvés sikere dönti el a népműveltség sorsát. Ezekben és másokban nem lát nyomós nehézséget. Kívánja azonban a mai tanítóképzők olyan átalakítását, hogy az ott végzett tanulmányok az egyetemieknek is alapul szolgálhassanak. Három pontot emel ki különösen: a megfelelő tanulmányi időt, az idegen nyelveket, a tanítóképző taná-

rok tudományos voltát. Mindhárom kívánságát jól megokolja. Idegen nyelvül előbb a francziát, később a latint óhajtja. Nem gondolja, hogy az így elkészült tanítók az illető egyetemi előadásokat ne érténék meg.

Rátér végül *Andreae* is arra, a mit a többiek is mind kiemelnek: a pædagogiai tanulmányok szerepére az egyetemen. *Rehmke* említett fejtegetéseivel ellentétben, *Reinnal* egyezően nemcsak rendes tanárokat kíván a neveléstudománynak, hanem seminariumot gyakorló iskolával. *Andreae* magyarázata szerint ez az iskola határozottan kísérletező iskola, a melynek a szükségét «a neveléstudomány mindenik tanára érzi, a ki nem csak a bölcészet részeként tárgyalja, hanem élete feladatává azt tűzte, hogy azt mint elmélet és gyakorlat egységét művelje».

Ide vág még: *Beyhl*, A tanítók mozgalma s a művelődés haladása (Die d. Schule 1903. I—II.), *Neue Bahnen* 1903. I—II. A tanítóképzés kérdéséhez.

Nem lehet tagadni, hogy ez az egész kérdés igen érdekes. Úgy tetszik azonban, hogy a valóságban nem olyan igen nagy dolog. A kinek kedve és módja van: az a néptanító folytasson további tanulmányokat s ha van külön vizsgáló bizottság (csak nem az egyetemen!) a leendő tanítóképző tanárok számára, az ám vizsgálja meg azokat, a kik az előtők minden egyetemen nyitva levő uton: mint rendkívüli hallgatók, egyetemi tanulmányokat végeztek. Nagyon meggondolni való, hogy nincs-e igazok azoknak, a kik e mozgalom sikerétől a népiskolát féltik, azoknak, a kik igen nagyra tartják az egyetemi tanulmányok s a falusi tanítóskodás között az ürt. Mert az bizony nagyon nagy. Abban megint a másik félnek van igaza, hogy a tanítók tanítóinak csakugyan magasabb műveltségüknek kell lenniök (nálunk legtöbb esetben azok is!) s hogy kívánatos a jó tanítóknak ilyen állásokba jutása. Mindez azonban általános érvényű rendelkezéseket nem kíván s nem indokolja az egyetemi pæd. tanszékek mellé kívánt iskolákat sem mint szorosabban értett gyakorló, sem mint kísérletező iskolákat. A tanítóképzők nálunk szokásos szervezete a tanítók szempontjából ezt feleslegessé teszi. Érdeemes megfigyelnünk, hogy az egyetemmel kapcsolatos iskolákra nézve *Reinnak* más a véleménye, mint *Andreae*nek. Az gyakorló iskolát kíván a tanár, de kivált a jelöltek számára; emez kísérletező iskolát a tanárnak, tisztán tudományos szempontból. Ilyet nem lehet törvénnyel elrendelni, az ilyen szükségét az illető tanár hangoztathatja, ha érzi ezt a szükségét. Érdekes, hogy a dologba eddig beleszóltott egyetlen igazán egyetemi tanár (*Rehmke*) teljes határozottsággal ellenzi a neveléstudományi tanszék minden ilyen függelékét.

A mozgalom a benne rejlő s magasabb műveltség elérésére irá-

nyuló törekvés miatt általános jelentőségű. Sikerét szívből óhajtanunk kell, a mennyire t. i. az egyetemi tanulmányozás *lehetősége* a célja. Annak is örülnénk, ha a nálunk meglevő szabadságnak minél több néptanító venné hasznát. Az egész mozgalom azonban főképen azért érdemel figyelmet, mert az imént ismertetett több cikk alap gondolata található fel benne: nagyobb pædagogiai műveltségre van szüksége minden leendő tanítónak, akármilyen fokon tanítson is. Ez a szükségérzet hozza oly gyakran felszínre az egyetemi pædagogiai tanszékek követelését. A berlini Verband für Hochschulpædagogik-nak is ez egyik fő célja.

*

5. A pædagogiai előkészülés és a pæd. szellem a főiskolán is szükséges. Ezt a tételt igen gyakran fejtegeti a most megnevezett társaság egyik buzgó tagja, dr. Hans *Schmidkunz*. Most a *Lehrproben und Lehrgänge* 1903. I. füzetében három ott tartott előadást ismertet. *Runze*, berlini egyet. tanár a theologiai oktatásról szólva kifejti, hogy a theologia tanárának azért kell különösen elkészülnie az egyetemi tanítás módszerére is, mert 1. a legmagasabb cél van előtte, 2. a theologiának a legnagyobb előítélettel kell megküzdenie és 3. e tudomány elsajátítása különösen nehéz. (Az egész kérdést kevésbé látjuk tudományosnak.) Másik alkalommal dr. Alfred *Klaar* a tudománytan jelentőségéről beszélt. Ma nincsen — úgymond — akadémiai tanítás az összes tudásról. A népiskola a szemléleten és a gyakorlati élettel való megismerkedés eszközein alapul. A gymnasiumban s a rokon intézetekben látszólag általános tudománytant igyekeznek adni, a sokféle tudást egy személyben egyesítik. Még sincs tudománytan, mert a középiskola a népek fejlődésének a második fokozatát ábrázolja: a tekintélyek uralkodnak s a bizonyosat közvetíti, nincs kutatás, sem bírálat, sem a forrásokhoz visszatérés. Mikor az ifjú ember az egyetemre kerül, nincs semmi áttekintése, mindjárt egy tagozatba jut, a mely gyakorlati életpályára készít elő. Nem tudja meg, hogy mi igazán a tudomány. Az élet egyesíti mindazt, a mit a tudomány szétválaszt, de az egyetemi hallgató ezt az egységet nem látja. Pályaválasztását nem a tudomány követelményeinek az ismerete dönti el. Az előadások jegyzéke is hétpecsétetes könyv a számára. Épen az universitas litterarum idézi elő a bizonytalanságba ugrást. Sokan eltévesztik e miatt a pályájokat. Bizonyos, hogy a rendes tehetségű ifjút a tudományokon való áttekintés sok bajtól megóvja. Nehéz ugyan, mégis szükségesnek látja, hogy megvalósítsák az egyetemen a tudománytant, a mi nem is újság, mert Fichte és Carey már ismertek ilyet. A kezdő egyetemi hallgató áttekintést nyerne a tudás egész birodalmán, sokakban ez ébresztené fel igazán erre vagy arra a hajlandóságot s a mi kis

idővesztéssel ez járna, a jó hatás azt kipótolná. Harmadik előadásul a magáét ismerteti *Schmidkunz*. «Az egyetemi hallgatóknak való tanácsok» fő gondolatai a következők. Mivel a kezdő nem tud sokszor az előadások jegyzékén eligazodni s néha azt sem tudja, mit akar voltaképpen: a kísérletezés helyett jobb először egy szaknak alaposan neki fogni, lehetőleg sokoldalú tájékozódással kapcsolatban. Feltétlenül szükséges valamelyik idősebb társ vagy még inkább valamelyik tanár útbaigazítása. Legjobb, ha a diák a tanárhoz személyesen csatlakozik. Óvni kell a szokásos, csak quantitativ szorgalomtól s utalni kell a helyes, qualitativ szorgalomra. Főgond legyen az erkölcsi fejlődésre, önállótévékenységre. (Az egész előadás is megjelent «Deutsche Welt. Wochenschrift der Deutschen Zeitung.» Berlin, 1902. aug. 24.) Legfontosabb az egészben az a másik előadásban is hangoztatott kívánság, hogy az egyetemi tanulmányozás kezdetén legyen módja mindenkinek a tudományok egész körére kiterjedő áttekintésre.

Ez a kívánság nagyon helyes, teljesüléséből azonban aligha várható az óhajtott eredmény. Saját szakját helyesebben illeszti majd kikerülni az egész körébe, de a pályaválasztásra nézve ez az általános tájékoztatás-elkésett. Nagy igazság, hogy sokan nem tudják, mit akarnak az egyetemen; még többen nem benső indítást követnek szakjok, pályajok megválasztásában, de ezeken az egyetemre lépést követő tájékozódás a mai szervezet mellett nem sokat segít. Az egész közoktatás minden tagozatát figyelembe véve, e baj orvoslását a középső fokon kel keresnünk. Lehet a módra nézve több vélemény. Egy bizonyos: mélyen kell keresnünk, mert csak alapos átalakítástól várhatunk állandó eredményt.

Rein azzal végzi említett kis cikkét: «Eddigi iskolai reformjaink bármily szükségesek voltak is, inkább csak a külsőségre: jogosításra, szervezetre stb. vonatkoztak; a fődolog még mindig hiányzik.» Igazavan, de arra sem neki, sem *Schmidkunz*nak nem adhatunk beleegyezőfeleletet, hogy a fődolog, a belső átalakulás megkezdésére az egyetem volna első sorban hivatott.

i. s.

VEGYESEK.

— Gyermektanulmányi értekezletek. Ezen a czímen kezdtem meg működését az a lelkes csapat, a melyik már pár év óta fáradozik azon, hogy a gyermekek tanulmányozásának ügyét valamely alakban nálunk is meghonosítsa. Az első kísérletek, a melyeknek élén szintén *Teleki Sándor gróf* és *Nagy László* állottak, egy Gyermekepsychologiai Társaság megalakítására irányultak. Úgy tetszik, hogy a mozgalomnak mostani alakja minden tekintetben jobban alkalmazko-